

РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ У ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

1. Освіта в умовах становлення цифрового суспільства шляхом інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI століття, яка є державним документом і визначає стратегію та основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття, вказується, що система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу; збереження і продовження української культурно-історичної традиції, виховання шанобливого ставлення до українських національних святинь, української мови, історії і культури всіх національностей, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин; виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадянські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини тощо.

Освіта України має ґрунтуватися на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності, адже вона розвивається на основі етнопедагогічної спадщини, духовним джерелом якої є висока культура українського народу, його споконвічна мудрість, прагнення жити у процвітаючій Україні [17].

Виховання має здійснюватися впродовж усього процесу навчання дітей і молоді та має забезпечити всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, її здібностей і обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, формування громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності [17].

Вважаємо, що зважаючи на завдання, поставлені перед сучасною освітою, варто актуалізувати звернення до етнопедагогічного знання, яке посідає важливе місце у формуванні особистості, адже прилучення до народного виховного досвіду, глибинне знайомство з традиціями родинного життя, трудового виховання, звичаями, обрядами, народними духовними цінностями сприяють вихованню патріотизму, демократизму та гуманізму, що закладені в основі народної педагогіки, пошани до духовних надбань свого й інших народів, розвитку творчого мислення тощо. Найважливішим є те, що навчання і виховання, побудоване на етнопедагогічній традиції

відповідає природі людини і тому є найбільш ефективним у процесі формування всебічно розвиненої гармонійної особистості.

Розглядаючи процес інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання, варто зауважити, що дотепер трансляція етнопедагогічного знання у навчально-виховний процес не є предметом зацікавленості ані філософів, ані педагогів.

Більш того, зазначимо, що етнокультурна, етнофілософська та етнопедагогічна освіта лише частково присутня у сучасному освітньому процесі і переважно зосереджена у нормативному руслі професійно орієнтованих дисциплін та у циклі варіативних дисциплін, що підтверджує розгляд державних освітніх стандартів (галузеві ОКХ (освітньо-кваліфікаційна характеристика спеціаліста), ОПП (освітньо-професійна програма) та ЗД (засоби діагностики)).

Загалом, етнопедагогічні здобутки вивчаються переважно майбутніми педагогами у межах вивчення курсу „Етнопедагогіка“ та „Етнопсихологія“. При цьому певним недоліком, на нашу думку, варто вважати й те, що основні вимоги, покладені в обов'язковий мінімум змісту дисципліни переважно стосуються знань інформаційного рівня (народне виховання у спадщині класиків педагогіки; педагогічна культура й духовний прогрес народу; педагогічні традиції та їхнє місце у духовній культурі народу; народна педагогіка у практиці сімейного виховання; народ як творець педагогічної культури; народний ідеал людини; етнічний характер сучасної людини; засоби народної педагогіки: прислів'я, загадки, народні пісні, казки; фактори народного виховання: природа, слово, праця, спілкування, традиції, мистецтво; релігія – стрижневий фактор у формуванні духовності особистості; сучасне функціонування народної педагогіки, загальнолюдські основи етнопедагогіки).

Вважаємо, що така фрагментарність посилює порушення формування цілісності особистості оскільки акцент зроблено саме на операційно-діяльнісній здатності вирішувати завдання. У той же час майже відсутня повноцінна програма-стратегія культурно-антропологічного осягнення етнопедагогічної складової освіти та її ролі у визначенні мети, змісту, організаційно-управлінських умов навчання й виховання, що, безперечно, відповідає людиномірним концепціям, які є найбільш адекватними вимогам сучасності.

Зважаючи на те, що в основі етнопедагогіки лежить духовна культура, народні звичаї, традиції, соціально-етичні норми, а отже, певною мірою, ментальність народів, вважаємо що активних розробок потребує й етнометодологія, адже менталітет народу має власні ідеї, а життя особистості

повинне будуватися на гармонії та співпраці, основою яких є духовна культура, як інтеграційний чинник.

Безперечно, процес формування особистості не може бути повноцінним і адекватним реаліям сучасності, якщо не враховуються й не використовуються особливості суспільної свідомості, її специфічні риси, етнокультурні зміни у поведінці й діяльності людей. Ми переконані, що на підставі знання особливостей народу можна зробити процес навчання й виховання оптимальним, ефективним, якщо дослідити національну специфіку сприяння виховному потенціалу представниками конкретних народів, своєрідність змісту виховних заходів і врахування історичного досвіду різних народів, особливості адаптації людей різних національностей до освітніх заходів, емоційну сферу вираження національного менталітету, своєрідність розвитку конфліктних ситуацій, конкретні форми й засоби комунікативних впливів, рівень культури міжособистісних відносин у процесі спілкування різних етносів тощо.

Функціональний простір культурно-антропологічних засад етнопедагогіки визначається таким чином, що дає змогу використовувати етнокультурні варіанти адекватно потребам суспільства у практичній площині освіти, а саме:

- поглиблювати взаєморозуміння людей та полегшувати співжиття;
- сприяти адаптації особистості до природного довкілля та її соціалізації;
- створювати атмосферу емоційної спорідненості та толерантності;
- реалізовувати національну ідею через соціальне й духовне життя;
- стимулювати природний глибинний інтерес до життя та пошук сенсу життя;
- інтерпретувати загальнолюдські норми й цінності іншонаціонально;
- гармонізувати та естетизувати міжособистісні, міжгрупові та міжособистісні стосунки;
- збагачувати особистісний простір позитивними емоціями й переживаннями;
- зрозуміти тонкощі духовного життя націй і окремої особи;
- виховувати національну самосвідомість, патріотичні почуття, героїзм;
- сприяти суверенності національної свідомості та формувати автентичний спосіб бачення світу тощо.

Інтеграція культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у сучасний процес навчання й виховання передбачає:

– донесення найактуальніших етноідей освітньо-виховного плану до тих, хто вчить і тих, хто вчиться або самовдосконалюється через ознайомлення із їх джерельною базою, рівнями реалізації в історії та наслідками цієї реалізації,

– доведення необхідності їх творчого сприйняття, переосмислення і використання із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей об'єктів навчально-виховного чи виховного процесів,

– орієнтацію на самозаглиблення у джерела етнопедагогічних ідей і вдосконалення відповідно до суспільно-економічних та політичних змін.

З огляду на мету акцентуємо увагу на таких завданнях навчально-виховного процесу, побудованого на етнопедагогічних засадах:

– висвітлення значення етнопедагогічних знань у особистій діяльності;

– розкриття провідних ідей етнопедагогічних знань та їх значення у змісті освітньо-виховної діяльності;

– аналіз принципів, засобів, методів, напрямків етнопедагогіки;

– обґрунтування змісту релігійного наповнення етновиховних ідей;

– доведення вагомості впливу рідномовного середовища на етновиховний процес;

– акцентування уваги на значенні дотримання народних етнотрадицій у вихованні особистості;

– розкриття впливу етновиховних ідей на родинне виховання;

– сприяння розвитку особистості шляхом самостійного поповнення знань із проблем етнопедагогіки.

Реалізація поставлених завдань передбачає здійснення за такими напрямками:

– повноцінне інформаційне забезпечення, що передбачає використання різномірних інформативних джерел, цитат із них, графічно-ілюстративних зображень, кіно-фото-фоно документів тощо;

– пошуково-творчий напрямок, який передбачає розвиток умінь і навичок дослідницької діяльності і нестандартного мислення;

– самостійне поглиблення знань, що передбачає цілеспрямовану працю над самостійним поповненням знань із проблем етнопедагогіки;

– дискусійний напрямок, який передбачає набуття інформації та розрахований на емоційно-інтелектуальну можливість осмислення проблемних питань, що не можуть мати однозначної відповіді та здійснення швидкісних логічних мислительних операцій і використання „резерву“ інформації задля правильного і ефективного обґрунтування своєї позиції.

Етнопедагогічне знання, без перебільшення, спроможне конструктивно сприяти етнокультурній, полікультурній освіті та залучати регіональний освітній компонент із високим рівнем насиченості ментальністю та емоційністю.

Проаналізований нами матеріал щодо імплементації культурно-антропологічних засад етнопедагогіки необхідно включати насамперед у змістові модулі не лише навчальних дисциплін „Етнопедагогіка“, „Етнопсихологія“ та ін., а також у зміст дисциплін соціально-гуманітарного циклу, таких як „Історія української філософії“, „Історія України“, „Політологія“, „Релігієзнавство“, „Етика“, „Естетика“, „Філософська антропологія“, „Педагогічна антропологія“, „Конфліктологія“, „Філософія толерантності“, „Культурологія“, „Українська та зарубіжна культура“ тощо, спираючись на такі принципи як вимогливість, посиленість завдань, систематичність, послідовність, самокритичність, зв'язок теорії із практикою, етичність.

При цьому, вважаємо, що не можна зводити етнопедагогіку до народної педагогіки, не розкриваючи її методологічного потенціалу. На нашу думку помилковим є також звуження функціонального поля етнопедагогіки до трансляції етнокультурних знань і, як наслідок, позбавлення їх ціннісно-світоглядних компонентів, що зазначені всіма напрямками сучасної гуманістики. Ми пропонуємо змістові модулі дисциплін наповнити культурно-антропологічно навантаженим матеріалом конкретного регіону.

При цьому, на нашу думку, важливо аби сучасний процес навчання і виховання спирався на провідні принципи етнопедагогіки, виокремлені О.Овадюк [19]:

- принцип цілеспрямованості виховання, який розкриває необхідність формулювання мети і завдань перед початком будь-якої діяльності, зокрема виховної. Відповідно до поставлених мети і завдань педагог повинен спрямовувати всю виховну роботу, це дає можливість побачити недоліки та скорегувати даний процес;

- свідомого засвоєння знань, який передбачає пояснення мети і завдань із поступовим їх ускладненням, використання у процесі виховання мислительних операцій, таких як аналіз, синтез, узагальнення; наявність позитивних мотивів у вихованні, а також належного контролю і самоконтролю;

- зв'язку з життям, який розкриває шляхи використання на уроках життєвого досвіду учнів, застосування одержаних знань у практичній

діяльності, використання краєзнавчого матеріалу в процесі виховання, безпосередня участь школярів у громадському житті;

- гуманізації, що сприяє створенню умов для формування кращих якостей і здібностей дитини, джерел її життєвих сил. Виховання як основна складова у навчально-виховному процесі передбачає гуманізацію взаємин між вихователями та вихованцями;

- демократизації всіх сторін шкільного життя, який зводиться до раціонального поєднання виховної діяльності педагогів і самовиховання учнів, управління із боку адміністрації та самоврядування школярів, регламентації діяльності учнів та їх ініціативи, педагогічної співпраці вчителів, вихователів, батьків та учнів;

- природовідповідності, який передбачає ретельне врахування у виховній роботі вікових та індивідуальних особливостей учнів, їх генетичної спадковості, місцевих умов націоналізації тощо;

- культуровідповідності, який висвітлює тісний зв'язок із культурним надбанням всього людства, історією свого народу, його мовою, культурними традиціями, народним мистецтвом. Забезпечує розуміння духовної єдності та спадкоємності поколінь;

- принцип єдності національних та міжнаціональних цінностей у вихованні, який доводить, що основну базу виховання складає національна культура українського народу. Проте це не означає, що сучасна українська школа стоїть на позиціях національної замкненості. Навпаки, вона передбачає творче і доцільне використання культурних цінностей інших народів, місцевих надбань, насамперед тих вартостей, які набули статусу загальнолюдських;

- принцип системності у вихованні, який зводиться до комплексного використання наявних виховних засобів і єдність різних виховних вимог. Системність, передусім означає, цілісність виховного процесу та його перманентність (неперервність);

- націоналізації особистості, який передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина; створення можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну свідомість та гідність, відчуття етнічної причетності до свого народу; відтворення у дітях менталітету свого народу, збереження специфічних особливостей нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи попередніх поколінь;

- принцип наочності, який сприяє розумовому розвитку учнів, допомагає виявити зв'язки між науковими знаннями і життєвою практикою,

забезпечує більш якісне засвоєння знань, а також сприяє розвитку мотиваційної сфери;

– принцип історизму, який передбачає плекання історичної пам'яті підростаючих поколінь через прищеплення учням шанобливого ставлення до української мови й рідної культури своїх предків, національної віри, до світлих і водночас трагічних сторінок історії України.

До того ж варто вказати, що О.Овадюк, акцентуючи увагу на тому, що реалізація етнопедагогічних принципів виховання здійснюється через вдало підібрані методи, виокремлює чотири основні групи:

– методи формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога; громадська думка; виконання доручень; раціональне використання часу; створення виховуючих ситуацій; повчання; вправління;

– методи формування свідомості особистості (словесна підгрупа: бесіда, розповідь, диспут; метод прикладу, навіювання та переконання);

– методи стимулювання поведінки і діяльності вихованців (гра, заохочення та покарання);

– методи контролю і аналізу ефективності виховного процесу (педагогічне спостереження, самоконтроль, контроль і аналіз результатів).

Важливо, на нашу думку також зазначити, що результати навчання повинні знайти своє відображення, насамперед, у поведінці особистості, зокрема, у дотриманні таких принципів як:

1) принцип абстрагування від національного фактора в міжособистісному спілкуванні, який акцентує увагу на попередженні випадків аморальної поведінки;

2) принцип тактовності у спілкуванні з людьми іншої національності, який спрямований на попередження фактів образи або приниження людини іншої національності, осміювання традицій, звичаїв іншого народу тощо;

3) принцип шанобливості, тобто поважне ставлення до ритуалів, обрядів, звичаїв, традицій свого етносу, яке має стати природним і єдино нормальним;

4) принцип достовірності, який передбачає чітке усвідомлення того обсягу знань, яким володіє особистість із певного питання, адже дуже часто основні знання про етнічну сферу життя люди черпають із неадекватних джерел: випадкових зустрічей, публікацій у „жовтій“ пресі, оповідань інших людей, а отримана в такий спосіб інформація поширюється на іншу етнічну групу в цілому;

5) принцип обізнаності, який передбачає наявність необхідних знань про обряди, ритуали, звичаї тієї етнічної групи, у середовищі якої проживає

людина, яка сама повинна освоїти мінімальні вимоги етикету, притаманні своєму етнічному оточенню. При цьому особливо важливими є знання й дотримання заборонних норм, адже правила ввічливості (етикету) кожного народу – це дуже складне сполучення національних традицій і звичаїв. Саме тому де б людина не була, вона повинна поважати традиції національного оточення й поводитися відповідно до їх норм.

б) принцип толерантності, який вимагає етнотолерантної поведінки у спілкуванні із представниками різних країн, різних політичних поглядів, релігійних поглядів і обрядів, національних традицій і психології, укладів життя й культури; вміння поводитися природно, тактовно й гідно.

В основі наведених вище принципів поведінки особистості лежить поняття сприйняття, яке передбачає необхідність шанобливого ставлення до інших. При цьому варто враховувати, що в основі повідомлюваних знань про звичаї, культурні цінності, стереотипних нормах поведінки інших народів повинно лежати повноцінне оволодіння етнічними особливостями своєї культури – лише людина, яка глибоко поважає й розуміє самотність свого народу, зможе зрозуміти й прийняти специфіку культурних цінностей інших етнічних колективів.

Вважаємо, що виховання особистості з урахуванням культурно-антропологічних засад етнопедагогіки потребує здійснення за трьома напрямками:

- інформаційне насичення (повідомлення знань про традиції, звичаї різних народів, специфіці їхньої культури й цінностей і т.д.);
- емоційний вплив (у процесі реалізації першого напрямку – інформаційного насичення – важливо викликати відгук, „розворушити“ почуття);
- поведінкові норми (знання, отримані про норми взаємин між народами, правила етикету, повинні бути обов’язково закріплені у власній поведінці).

Сучасна національна школа виконуючи транслуючу функцію та забезпечуючи передачу молодому поколінню культурних цінностей і духовних скарбів, у першу чергу має на меті формування усесторонньо розвиненої гармонійної особистості, що, на нашу думку уможлиблюється саме через використання надбань етнопедагогіки. Ми переконані, що на усіх рівнях освітньо-виховного процесу, в який мають бути імплементовані культурно-антропологічні засади вітчизняної педагогіки, до яких можна віднести наступні:

- позитивний потенціал народних сімейних звичаїв і традицій, який може суттєво вплинути на зміцнення сучасної української сім’ї, виховання

дітей, поліпшення демографічної ситуації у країні, адже там де родинна атмосфера спокійна, гуманна і вимоглива, діти ростуть життєрадісними, працьовитими і дисциплінованими;

- вітчизняна деонтологія, яка вчить обов'язковому, необхідному у вихованні дітей (перелік тих рис, які слід виховати у підростаючого покоління);

- виховання неагресивності, шанобливого ставлення до старших, до всіх членів суспільства, творчу працю, постійну готовність до боротьби зі злом, культивування моральних чеснот свого народу, доброзичливості до людей;

- виховання працелюбності, охайності;

- використання індивідуального підходу до дитини, що передбачає опору на принципи гуманізму, систематичності, наступності, послідовності, доступності, зв'язок із практикою, єдність навчання і виховання;

- використання народних джерел здобуття знань, а саме, спостереження природи, навколишнього світу, спілкування із досвідченими та освіченими людьми, школа, книги, преса тощо;

- визнання головними загальнолюдські, національно-патріотичні та родинні цінності;

- залучення до виховної діяльності усіх членів родини, що сприяє всебічному розвитку та розумінню проблем різновікових категорій людей;

- залучення до пізнання духовних цінностей рідного народу;

- формування особистості, наділеної високими моральними якостями;

- виховання рис культурної спрямованості особистості (життєві інтереси, переконання, погляди, ідеали, світогляд, ставлення до життя, до інших людей, до своїх обов'язків і до самої себе, її осмислення, бажання, воля, естетичні і моральні почуття);

- звернення до практики духовно-морального етновиховання, що зосереджена на формуванні оціночних суджень із позицій справедливості та спрямована на виховання цнотливості, шляхетності, доброчесності, відданості вітчизняним ідеалам;

- виховання таких позитивних рис характеру як наполегливість, дисциплінованість, рішучість, здатність долати труднощі;

- звернення до культу праці, що уможливорює формування ініціативності, допитливості, винахідливості та інших суспільнозначущих якостей особистості;

- активне використання фізичної праці, що допомагає забезпечувати життєві потреби людей і є діяльністю, спрямованою на формування матеріальних і культурних цінностей із переважанням фізичної енергії;
- акцентування на розумовому вихованні як цілеспрямованому впливі на розвиток розумових сил та мислення особистості та на вироблення культури розумової праці;
- важливість спілкування, за допомогою якого відбувається мовний, емоційний розвиток, накопичується початковий життєвий досвід та формуються гуманістичні цінності;
- обов'язковість естетичного виховання, як цілеспрямованого формування естетичного ставлення до життя;
- важливість етичного виховання, що уможлиблює етичну вихованість, яка виступає ознакою внутрішньої людської краси та орієнтує на привчання до ввічливості, чемності, поступливості, уважності;
- акцентування уваги на мовному етикеті, основними ознаками якого є статечність, пристойність, шанобливість.

Особливо варто підкреслити, що завдання національної освіти можуть вирішуватися тільки при наявності відповідним чином підготовленого педагогічного персоналу, адже особистість яка навчається, виховується освітянином і жоден підручник не зможе його замінити. До речі, це і є основним принципом народної педагогіки.

Варто також підкреслити, що у кожного етнічного колективу є свої специфічні традиції, які для представників іншої національності можуть бути незрозумілі й навіть здаватися абсурдними. Однак, скільки б не виникало видимих підстав для обговорення доцільності дотримання тієї або іншої національної традиції або звичаю, ніколи не можна нав'язувати людині негативних оцінок норм і установок його етнічного колективу.

Загалом вчені в українській народній педагогіці виділяють наступні напрямки етновиховання, які розглядаються не ізольовано один від одного, а у тісному взаємозв'язку, і у яких реалізуються народні традиції:

- родинне виховання (передається національний дух, характер, менталітет, традиційна родинно-побутова культура);
- моральне виховання (розвиваються добродійні цінності);
- релігійне виховання (особистість залучається до духовних цінностей);
- екологічне виховання (формується любов до всього живого й неживого);

– трудове виховання (виховання духовних і фізичних якостей людини).

Зважаючи на те, що основною метою виховання за народною педагогікою є навчити кожного бути людиною, підтверджується думка про те, що культурно-антропологічні засади, закладені етнопедагогікою відповідають природі людини і тому сприятимуть формуванню усебічно розвиненої гармонійної особистості.

Вважаємо, що у процесі інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання варто дотримуватися таких принципів:

– гуманізації – використання багатого гуманітарного потенціалу етнопедагогічного знання, насичення гуманітарних предметів його здобутками та гуманізація дисциплін;

– інтеграції найактуальніших етноідей у сучасний процес освіти і виховання;

– здійснення розвиваючого навчання через принципи, засоби, методи, напрямки етнопедагогіки;

– синергетики – об'єднання, узгодження й використання багатьох інноваційних теорій і технологій із урахуванням етновиховних ідей;

– інтегративно-гуманітарного підходу – усе, що вивчає особистість, повинне стати для неї особистісно-значущим, розглядатися із позицій особистісного сприйняття, причетності, глобального сприйняття, орієнтації на консенсус, особистої відповідальності.

У зазначеному контексті варто звернутися до напрямків, що уможливають процес інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у сучасний освітньо-виховний процес:

– осягнення культурно-антропологічних засад етнопедагогіки як складової сучасної освіти та їх ролі у визначенні мети, змісту, організаційно-управлінських умов навчання й виховання, що відповідає людиномірним концепціям, які є найбільш адекватними вимогам сучасності;

– інтеграція навчальних предметів та широке використання етнометодології (способу інтерпретації тих чи інших явищ освітньої дійсності за умов узгодження із традиційно-етнічними типами комунікації) та етноантропології (екзистенційно-буттєвого аналізу цих виявів, який виводить на вивчення світоглядно-ціннісних настанов *Homo educandus*);

– гуманізація й гуманітаризація навчального процесу з урахуванням аксіологічних детермінант етнопедагогіки;

- формування діалектичного мислення при вивченні культури як свого так і інших народів;
- широка фундаментальна освіта й способи творчого оперування культурною спадщиною,
- орієнтація на самоцінність особистості та створення найкращих умов для її саморозвитку;
- підвищення етнокомпетентності та ерудиції вчителів.

Отже, головною особливістю інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання є переконструювання змісту освіти у напрямках гуманізації, діалектизації й інтеграції на основі етнометодології та етноантропології.

При цьому варто зазначити, що у процесі інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у сучасний процес навчання й виховання провідною є не методична, а змістовна сторона. Однак знання, уміння і навички є не метою, а засобом розвитку. Так, зокрема, розвиток особистості включає:

- гармонійне навчання, звернене до особистості у цілому;
- візуалізацію та емоційність;
- орієнтацію на особистісне сприйняття етнопедагогічного досвіду;
- особиста відповідальність за наслідки своєї діяльності у групі та соціумі;
- причетність до надбань свого народу та людства загалом;
- цілісне сприйняття та активне використання етнопедагогічного досвіду;
- орієнтація на консенсус: визнання за іншими права мати свою культуру;
- розвиток творчої особистості, що відрізняється ерудицією, психологічною грамотністю, розкутістю, толерантністю та креативністю.

Проведений аналіз культурно-антропологічних засад етнопедагогіки дав нам змогу розробити теоретичну модель інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у сучасний процес навчання й виховання, яка розглядається нами як сукупність ряду компонентів, що включають:

- цільовий компонент, спрямований на гармонійний розвиток особистості, укоріненої у національній ментальності, прилучення особистості до визнання й поваги культури рідного народу та інших культур, що спільно проживають у багатонаціональній державі;

– змістовний компонент, що припускає: створення широкої фундаментальної освіти й способи творчого оперування культурною спадщиною, орієнтація на самоцінність особистості й створення найкращих умов для її саморозвитку; урахування головної домінанти сучасності, ідеалів часу; органічне вкорінення методів викладання у ментальність середовищної обстановки, що й покликане обумовлювати можливість одержання адекватних задуманому педагогом результату; опору на національні культурно-психологічні особливості, рефлексію характеру народу, його духу, а у широкому змісті – традиції; створення у педагогічному процесі особливого етнотолерантного середовища, що викликає позитивну мотивацію до оволодіння етнокультурними цінностями;

– діяльнісний компонент, представлений педагогічними засобами (форми, методи, технології й ін.), використання яких забезпечує використання та збагачення етнопедагогічного освітньо-виховного досвіду;

– результативний компонент, що відображає сформованість всебічно розвиненої особистості, укоріненої у національній ментальності.

Модель інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання й виховання являє собою:

– сукупність компонентів, що відображають етнопедагогічні знання, уміння й досвід використання їх у навчально-виховному процесі;

– педагогічні шляхи та принципи інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у сучасний процес навчання і виховання, реалізація яких сприяє формуванню всебічно розвиненої гармонійної особистості;

– педагогічні засоби, що забезпечують та уможливають імплементацію культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у навчально-виховний процес, змістом яких є цілеспрямована діяльність, спрямована на збагачення етнопедагогічного досвіду;

– діяльнісний компонент, що уможливорює процес формування всебічно розвиненої гармонійної особистості, спрямованої на набуття знань, умінь і досвіду побудови позитивних міжособистісних та міжетнічних відносин;

– результативність, що проявляється у гармонійному навчанні, зверненому до особистості у цілому, орієнтацію на особистісне сприйняття етнопедагогічного досвіду, причетність до надбань свого народу та людства загалом та цілісне сприйняття й активне використання етнопедагогічних

здобутків особистості, що навчається відповідно до людиномірних концепцій сучасності.

Використовуючи наявний у педагогічній науці досвід, вважаємо прийнятною наступну критеріальну систему, забезпечену відповідними показниками:

- емоційно-мотиваційний критерій (позитивні соціальні установки; повага до унікальності культури кожного етносу);
- когнітивний критерій (знання культури свого етносу й культур етносів соціуму; знання норм і правил поведінки у поліетнічному середовищі);
- діяльнісний критерій (володіння технікою етнотолерантної поведінки; володіння навичками міжетнічної комунікації).

Загалом розроблену теоретичну модель інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки у сучасний процес навчання й виховання можна представити у вигляді наступної схеми (Рис 1.).

Модель підтверджує практичну значущість культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедагогічної думки щодо формування всебічно розвинутої гармонійної особистості.

Рис. 1. Модель інтеграції культурно-антропологічних засад етнопедагогіки в сучасний процес навчання та виховання.

У процесі дослідження культурно-антропологічного потенціалу вітчизняної етнопедагогіки першої половини ХХ століття доведено, що становлення й розвиток культурно-антропологічних поглядів на виховання у цей час були нерівномірними й залежали від різних соціальних факторів або переваги тих або інших наукових поглядів у теорії педагогіки. В цілому, виховання із позицій культурно-антропологічного підходу розглядалося як синкретичний процес, у який включений людина будь-якого віку й рівня розвитку, що давало можливість ставитися до виховання і як до вродженої якості людини, і як до специфічно людського способу буття, і як спеціальної діяльності, що має надзвичайну цінність.

Виховний процес, побудований на основі культурно-антропологічного підходу, постає як процес саморозвитку, самореалізації, самовизначення людини, спрямований на створення умов для розвитку природних сутнісних сил вихованця, при цьому особлива роль в організації цього процесу відводилася саме етнопедагогічній спадщині.

Культурно-антропологічне обґрунтування етнопедагогіка одержала у спадщині Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, О. Духновича, К. Ушинського та ін. Значну частину положень про народну педагогіку викладено у працях першої половини ХХ століття такими вченими, як С. Русова, С. Чавдаров, М. Грушевський, Ф. Вовк, М. Ковалевський, А. Кримський, І. Огієнко, Н. Заглада, І. Барташевський, О. Макарушка, А. Волошин, С. Сірополко, Ю. Дзерович, С. Килимник, О. Воропай та ін. Визначна роль у справі вивчення та популяризації народної педагогіки належить видатним діячам української культури М. Драгоманову, В. Гнатюку, Ф. Колессі, Б. Грінченку, І. Нечуй-Левицькому, О. Потебні.

У процесі дослідження культурно-антропологічного потенціалу вітчизняної етнопедагогіки першої половини ХХ століття зазначено, що національна освіта педагогами бачилася незамкненою національними межами загальної освіти, перспективною завдяки опорі у змісті освіти як на загальнолюдські цінності, так і на такі традиційні освітні цінності, як народність педагогіки, істинне знання, об'єктивна наука, інтелект, загальна освіта тощо. Метою освіти визнавався гармонійний розвиток особистості, укоріненої у національній ментальності, а найголовнішою освітньою цінністю – широка фундаментальна освіта й способи творчого оперування культурною спадщиною, орієнтація на самоцінність особистості й створення найкращих умов для її саморозвитку.

Узагальнення теоретичних праць, присвячених сутності та виховним можливостям української етнопедагогіки, дозволяє розглядати її як сукупність знань і навичок виховання, що передається у культурних

традиціях, народній поетичній і художній творчості, формах спілкування. Застосування ідей і методів народної педагогіки сприяє національному вихованню підрастаючого покоління, тому її використання може стати одним із ефективних шляхів формування поваги до національно-культурних традицій народу, зацікавленості у їх відродженні. В сучасних умовах етнопедагогіка має значні можливості для втілення у навчально-виховній практиці, однак її застосування буде ефективним за умови впровадження науково обґрунтованої системи виховних впливів.

Імплементация культурно-антропологічних засад вітчизняної етнопедагогіки, що сприяють формуванню цілісної й гармонічно розвиненої особистості, розглядається як об'єктивний процес, де біологічні фактори становлять антропологічну (внутрішню) сторону педагогічного процесу, а виховний ідеал, вироблюваний суспільством і реалізований за допомогою виховання, є його культурною (зовнішньої) стороною.

Центральним системоутворюючим компонентом освітнього процесу, побудованого на етнопедагогічних засадах, є теоретико-методологічні розробки ідеї культурно-антропологічної обумовленості педагогічного процесу, згідно якої виховання повинне рівною мірою спиратися як на природні, антропологічні закони розвитку особистості, так і на цінності культури.

Проведений аналіз етнопедагогічних ідей першої половини ХХ століття підтвердив думку про важливість звернення до педагогічної антропології як сфери наукового знання, що пов'язане з потребою у глибокому розумінні сутності людини, її особливостей і можливостей. Культурно-антропологічний підхід розглядається як одна з найважливіших методологічних основ педагогіки та етнопедагогіки зокрема, та виступає методологічною основою етнопедагогіки, визнаючи центральною ідеєю природне обґрунтування процесу виховання. Процес становлення й розвитку культурно-антропологічного підходу до виховання носить динамічний характер і полягає у постійному збільшенні теоретичних і практичних знань, що включають концептуальні основи, зміст і методику виховання.

Осмислення культурно-антропологічних засад етнопедагогіки дає підстави вважати її антропологічною складовою педагогічної методології, оскільки цілісний погляд на сутність людини вимагає концептуалізації повернення в освітню сферу етнопедагогічних здобутків та залучення до морального піднесення людини інвайроментальних компонентів духовності народу.

Українська антропологічна традиція обґрунтувала погляд на людину як багатовимірну цілісність, котра біологічними якостями безпосередньо

пов'язана із природою, культурою та соціально-духовними властивостями, а концепти вітчизняної етнопедагогічної думки уможливають використання у навчально-виховній діяльності природовідповідного, духовно-практичного та культурно-антропологічного досвіду з метою формування усебічно розвиненої гармонійної особистості.

Література:

1. Волков О. Г., Землянський А. М., Олексенко Р. І., Рябенко Є. М. Філософія: навчальний посібник-практикум. МДПУ імені Богдана Хмельницького. – Мелітополь, 2017.
2. Березюк О. С. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб підготовки майбутнього вчителя до спілкування з учнями. К., 2015. 174 с.
3. Бондарь В. И. Повышение эффективности подготовки директора школы к управлению процессом обучения. К., 1986. 170 с.
4. Ващенко Л. Зміст і структура інноваційного педагогічного процесу: інноваційна діяльність ЗНЗ.К.: Вид. Дім «Шкільний Світ»; Вид. Л. Галіцина, 2005. 128 с.
5. Вороніна Ю. Є., Ортіна Г.В., Олексенко Р.І., Горбова Н.А., Єфіменко Л.М. Методика вирішення конфліктів навчального процесу у закладах вищої освіти. / Збірник науково-методичних праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу у закладі вищої освіти» / Мелітополь: ТДАТУ, 2020
6. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. К.: АПН України, 1995. 45 с.
7. Горбова Н. А. Культурно-антропологічний підхід у етнопедагогічних дослідженнях і практичних перетвореннях освіти. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогіка. Зб. статей. Мелітополь: 2012. Вип.9. с.283-291.
8. Горбова Н. А. Правова культура особистості: до постановки питання. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, №14, Т.1, 2015, С. 25-27.
9. Горбова Н. А. Правомірна поведінка: підходи до визначення дефініцій, соціальна значимість та типологія. Право і суспільство № 5-2, 2015, С. 35-40.
10. Горбова Н. А. Теорії інтелектуальної власності: до постановки питання. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2015. № 1 (II), С. 16-22.

11. Горбова Н. А. Юридична відповідальність у правомірній поведінці: теоретико-методологічний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія «Право». Т.1, Вип.34 2015, С.12-15.
12. Горбова Н. А. Юридична відповідальність у правомірній поведінці - самостійний елемент механізму правового регулювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки» № 4, 2015. С. 25-31.
13. Горбова Н. А. Правова культура: поняття та сутність. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції Науковий збірник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара . Дніпро, 2017.
14. Горбова Н. А. Правова культура та культура прав людини: співвідношення понять та шляхи імплементації. Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право». №1, 2017, с.16-18.
15. Горбова Н.А. Формування правової культури: антропологічний підхід. Електронне наукове фахове видання ДВНЗ «Ужгородський національний університет» 2017, № 5. Наукове фахове видання, наукометричні бази Google Scholar; Index Copernicus International.
16. Горбова Н. А. Правомірна поведінка: підходи до визначення дефініцій, соціальна значимість та типологія. Право і суспільство № 5-2, 2015, С. 35-40.
17. Горбова Н.А., Нестеренко О.М., Вороніна Ю.Є., Застрожнікова І.В., Єфіменко Л.Н. Впровадження моделі системи управління правовою освітою учнів у загальноосвітньому навчальному закладі. / Збірник науково-методичних праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу у закладі вищої освіти» / Мелітополь: ТДАТУ, 2020
18. Городиський М. І. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя Х., 2008. 267 с.
19. Гриньова М. Теорія та практика управління навчальним закладом: навчально-методичний посібник. Полтава: ПДПУ, 2016. 48 с.
20. Гурлева Т. С. Розвиток автономної відповідальності у підлітка: аргументи «за». Практична психологія та соціальна робота. 2003. № 9. С. 64–68.
21. Дем'янюк Т. Д. Планування роботи класного керівника. Позакласний час. 2009. № 15/16. С. 24–29.
22. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент у системі освіти: навчальний посібник К.: МАУП, 2009. 176 с.
23. Журавлев В. І. Особливості сучасного правового забезпечення модернізації освіти України. Віче. 2018. № 3. С. 26–28.с.
24. Застрожнікова І. В., Ортіна Г.В. Олексенко Р. І. Горбова Н. А. Єфіменко Л. М. Роль закладу вищої освіти у формуванні особистості студента /

Збірник науково-методичних праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу у закладі вищої освіти» / Мелітополь: ТДАТУ, 2020

25. Застрожнікова І. В. Державна політика у галузі аграрної вищої освіти. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективний розвиток економіки, менеджменту, обліку та права» Ч.3. 2018. С.36-37.

26. Застрожнікова І.В. Зарубіжний досвід державного регулювання вищої освіти. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2019. Вип. 2 (65), с.251-256.

27. Застрожнікова І.В. Сучасний стан державного регулювання освітніх новацій в Україні / І.В. Застрожнікова, Ю.О. Ульяновченко //Актуальні проблеми державного управління: зб. наук.пр. – Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2019. Вип. 2 (56), с.192-198.

28. Кулемин Н. А. Правове виховання та правовий захист учнів. Навчально-методичний посібник. 2001. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2017. 168 с.

29. Маслов В. І. Управлінська компетентність керівника школи. Черкаси: УНТЕІ, 2006. 115 с.

30. Маслов В. Наукові засади визначення змісту підвищення кваліфікації та підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Післядиплом. освіта в Україні. 2002. № 2. С. 63–66.

31. Мацук Л. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до правового виховання молодших школярів. Т., 2012. 291 с.

32. Нестеренко О.М., Ортіна Г.В., Горбова Н.А., Олексенко Р.І. Структурно-логічні схеми як метод алгоритмізації теоретичного матеріалу правових дисциплін. / Збірник науково-методичних праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу у закладі вищої освіти» / Мелітополь: ТДАТУ, 2020

33. Національна програма правової освіти населення: затв. Указом Президента України від 18 жовт. 2001 р. № 992/2001.Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>.

34. Невский А. И. Отклонения в поведении и неуверенность в себе. Дисциплина и предупреждение педагогической запущенности школьников. Кишинев, 2002. С. 120–128.

35. Олексенко Р.І., Горбова Н.А., Застрожнікова І.В., Вороніна Ю.Є., Нестеренко О.М. Сучасна економічна освіта як нова хвиля та мегатренд розвитку епохи глобальної нестабільності. / Збірник науково-методичних праць ТДАТУ «Удосконалення освітньо-виховного процесу у закладі вищої освіти» / Мелітополь: ТДАТУ, 2020.

36. Олексенко Р. І., Ситник О. М., Денисов І. Г. Імідж викладача як основа підвищення конкурентоспроможності ВНЗ: парадигма сучасного освітнього процесу. Гуманітарний вісник ЗДА. 2018. Вип. 72. С. 164–172.

37. Олексенко Р. І. Становлення духовно-ціннісних якостей майбутніх підприємців. Філософія науки: традиції та інновації : науковий журнал / МОН України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка; [редкол.: В. М. Вандишев, М.О. Качуровський, В. А. Косяк та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. № 1/2 (13/14). С. 165–173.

38. Олексенко Р. І. Стратегічні завдання освіти і виховання сучасного підприємця. Нова парадигма. 2012. Вип. 112. С. 19-28.

39. Олексенко Р. І. Роль економічної освіти у процесі становлення успішної держави. Гілея: науковий вісник. 2017. Вип. 116. С. 259-262.